

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 9 (Aralık/December 2022), s. 23-40.
Geliş Tarihi-Received: 14.11.2022
Kabul Tarihi-Accepted: 16.12.2022
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1204245

Dinleme Metinlerinde Kip Kullanımı: İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Seti Örneği

The Use of Moods in Listening Scripts: The Sample of "Istanbul Turkish for Foreigners" Book Set

Hüseyin ÖZÇAKMAK*

Öz

Bu çalışmanın amacı, yabancılar Türkçe öğretimi kitaplarında yer alan dinleme metinlerini kip öğretimi açısından incelemektir. Çalışma, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma materyali, İstanbul Yabancılar için Türkçe setinin A1, A2, B1, B2 ve C1 ders kitaplarıdır. Veriler, dinleme metinlerinden doküman incelemesi yöntemiyle toplanmıştır. Veriler üzerinde, Korkmaz'ın (2009) Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi kitabı temel alınarak belirlenen kip kavramları aracılığıyla betimsel analiz gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı (2019) ile İstanbul Yabancılar için Türkçe seti arasında öğretim tasarımı açısından uyumsuzluk olduğu saptanmıştır. Dinleme metinlerinde cümle başına düşen kip oranının %94 olduğu belirlenmiştir. Dinleme metinlerinde öğretilmesi amaçlanan konuların, A1 ve A2 seviyesinde tamamının kullanıldığı, B1 seviyesinde gereklilik ve dilek kipinin hikâyesine dair kullanımların verilmediği, B2 seviyesinde öğretilmesi planlanan herhangi bir kip konusunun olmadığı tespit edilmiştir. C1 seviyesinde öğretimi amaçlanan, duyulan geçmiş zaman, gereklilik ve dilek-şart kipinin rivayet birleşik kipleri ile duyulan geçmiş, görülen geçmiş ve gelecek zamanın şart birleşik kiplerine dinleme metinlerinde yer verilmediği belirlenmiştir. Öte yandan öğretilmediği halde dinleme metinlerinde A1 seviyesinde geniş, görülen geçmiş ve gelecek zaman, emir ve istek kipi; A2 seviyesinde dilek-şart ve gereklilik kipinin ile hikâye ve rivayet birleşik kip kullanımları saptanmıştır. B1 ve B2 seviyelerinde hikâye, rivayet ve şart birleşik kipler; C1 seviyesinde ise "-makta" yapısı, dilek-şart kipi ve "-makta"nın yapısının hikâyesine ilişkin öğretilmeyen kullanımlara rastlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Dinleme metinleri, kip kullanımı, yabancılar Türkçe öğretimi.

Abstract

The purpose of this study was to examine the listening scripts in the textbooks for teaching Turkish to foreigners in terms of mood teaching. The study was carried out with a case study one of the qualitative research designs. Materials of the study were consisted of A1, A2, B1, B2 and C1 textbooks of the Istanbul Turkish for Foreigners Book Set. Data were obtained from listening scripts in the textbooks via document analysis method. Descriptive analysis was realized on the data, by using mood concepts determined based on Korkmaz's book (2009) Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi. As a result of the study, in terms of instructional design, an inconsistency between the Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı and

* Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Hatay/Türkiye, e-posta: h.ozcakmak@mku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8579-5567.

Istanbul Turkish for Foreigners book set, was determined. It was reached that the rate of mood per sentence in listening scripts is 94%. It was found that all of the topics to be taught in the listening scripts are exemplified at A1 and A2 levels, examples of the past forms of necessitative and subjunctive moods are not given at B1 level, and there was no mood topics planned to be taught at B2 level. It was determined that the narrative forms of indefinite past tense, necessitative and subjunctive-conditional moods; the conditional forms of the indefinite past tense, definite past and future tenses which were intended to be taught at the C1 level, were not included in the listening scripts. On the other hand, although not taught, the present simple, definite past and future tenses, imperative and optative moods were seen in A1 level in listening scripts and also the use of past and narrative forms of subjunctive-conditional and necessitative moods were determined at the A2 level. The untaught uses were found in the study, e.g. past, narrative and conditional forms of the moods at B1 and B2 levels and the structure of "-mak", subjunctive-conditional mood and the past form of "-mak" at the C1 level.

Keywords: Listening scripts, use of mood, teaching Turkish language to foreigners.

Giriş

Yabancılar Türkçe öğretimi son yıllarda önemli bir ivme kazanmıştır. Kısa adı TÖMER olup temel amacı Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi olan kurumların açılmasıyla başlayan bu hızlanma özellikle son 10 yılda daha da artmıştır. Türkiye'nin jeopolitik durumu, Türklerin Ortadoğu ve Balkanlardaki kültürel izleri ve nüfuzu gibi birçok potansiyel durumun yanı sıra 2011 yılında çıkan Suriye savaşı da Türkçenin öğretilmesi sürecinin hızlanmasında başat bir rol oynamıştır. Özellikle son yıllarda kurulan TÖMER sayısının ciddi bir biçimde artmasının, Türkçenin öğretim boyutu açısından dünya ölçeğinde çok daha iyi bir konuma gelmesini sağladığı ifade edilebilir. Nitekim Eşki (2021) tarafından gerçekleştirilen güncel bir çalışmada 2011-2020 yılları arasında açılan TÖMER ve emsali kurum sayısının 118 olması bu düşüneyi desteklemektedir.

Türkçe öğretim merkezlerinin yaygınlaşması yabancılar Türkçe öğretimi alanının, Türkçe öğretiminde gerçekleştirilen araştırmalar içinde kendisine daha çok yer bulması ile neticelenmiştir. Öyle ki Özçakmak (2017) tarafından 2011-2015 yılları arasında yazılan lisansüstü tezler temel alınarak yapılan araştırmada, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında 130 lisansüstü tezin yapıldığı belirlenmiştir. Maden ve Önal (2021) tarafından hazırlanan bir araştırmada ise 2015-2020 yılları arasında yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ile ilgili 64 farklı üniversitede 540 lisansüstü tezin hazırlandığı tespit edilmiştir. 2011-2015 yılları ile 2015-2020 yılları karşılaştırıldığında, bu alanda yazılan lisansüstü tezlerin 4 kattan daha fazla artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Literatür gözden geçirildiğinde, yabancılar Türkçe öğretimi konusunda yazılan tezlerin büyük çoğunluğunu ders kitapları oluşturmaktadır (Türkben, 2018; Maden, 2021). Nitekim Maden (2021) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, 1995-2020 yılları arasında yabancılar Türkçe öğretimi ders kitaplarına yönelik 37 farklı üniversitede 155 lisansüstü tezin hazırlandığı, bunların 126'sının 2015-2020 yılları arasında üretildiği tespit edilmiştir. Benzer şekilde Kemiksiz (2021), yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında yazılan ders kitaplarıyla ilgili araştırmasında, 2010-2020 yılları arasında 142 tez ve 100 makale yayınlandığını saptamıştır. Bütün bunlar birlikte değerlendirildiğinde, ilerleyen yıllarda yabancılar Türkçe öğretimi alanında çalışan akademisyen sayısının giderek artacağı öngörüsü ağırlık kazanmaktadır.

Bu çalışmada dil bilgisi konuları içerisinde yer alan kip öğretimi, yabancılar Türkçe öğretimi alanında hazırlanan ders kitapları bağlamında incelenmiştir. Doğrudan kip öğretimini ele alan çalışmalara ulaşılamadığı için dil bilgisi öğretimi alanında çalışan konuların dağılımı araştırılmıştır. Yabancılar Türkçe öğretimi alanında hazırlanan tez ve makalelerin değerlendirildiği çalışmalara dil bilgisi öğretimi açısından bakıldığında şu bilgilere ulaşılabilmektedir.

1981-2012 yıllarında yazılan tezlerde %26 oranında (Büyükikiz, 2014),
1989-2013 yıllarında yazılan tezlerde %17 oranında (Ercan, 2014),
2010-2016 yıllarında yazılan makalelerde %12 oranında (Biçer, 2017),
1985-2017 yıllarında yazılan tezlerde %14 oranında (Türkben, 2018),
1995-2020 yıllarında yazılan tezlerde %11 oranında (Maden, 2021),
2015-2020 yıllarında yazılan tezlerde %7 oranında (Maden ve Önal, 2021),
2010-2020 yıllarında yazılan tez ve makalelerde %15 oranında (Kemiksiz, 2021) dil bilgisi konularının ele alındığı belirlenmiştir.

Yukarıda, yabancılara Türkçe öğretimi üzerine yapılmış çalışmalarda dil bilgisi öğretiminin oransal dağılımları ifade edilmiştir. Buna göre makale ve lisansüstü tezlerde dil bilgisi konusunun %7-26 arasında çalışıldığı görülmektedir. Ancak bahsi geçen araştırmalarda dil bilgisinin alt boyutlarına ilişkin detaylar bulunmadığı için, çalışma konumuz olan kip öğretimine ilişkin yayın frekansına ulaşmak mümkün değildir. Literatür taraması sonucunda, çalışmamızın temel konusunu oluşturan kiplerin dinleme metinlerinde kullanılma durumlarına dair doğrudan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak yabancılara Türkçe öğretimi bağlamında kip öğretimi ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalarda yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde; bildirme ve tasarlama kiplerinin öğretimi (Erol, 2008), şimdiki zamanın öğretimi (Şeylan, 2013), geçmiş zaman öğretimi (Tunçel, 2014), geniş zaman öğretimi (Erol, 2015), emir-istek kipi öğretimi (Gümüş, 2016) ve birleşik zamanlı fiillerin öğretimi (Kara ve Korkmaz, 2019) gibi konular ele alınmıştır. Erol (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışma, konu açısından çalışmamıza benzerlik gösterebilecek olan bir nitelik taşımaktadır. Bahsi geçen çalışmada, yabancılar için hazırlanmış Türkçe öğretim setlerinden yola çıkarak, basit fiil kiplerinin öğretimi ve sıralaması incelenmiştir.

Bu kısımda, dil bilgisi ve kip öğretimi hakkında derleyici bilgiler verilmesi yerinde olacaktır. Dinleme, konuşma, okuma, yazma becerilerinin içinde bütünleşik bir biçimde öğretilen dil bilgisi; dili iyi kullanma, düşünce ve duyguları tam olarak anlama ve anlatmaya yardım eder (Banguoğlu, 2004, s. 19). Bu nedenle bir dil bilgisi kurallarını iyi derecede bilmek kişiye ana dilini kullanarak iletişim kurmasının yanı sıra etkili ve tam bir öğrenme olanağı da sağlayabilir. Hatta ana dilinin dil bilgisine hâkim olanlar için başka dilleri öğrenme konusunda bu durum bir avantaj olabilir. Onan'a göre (2017) yabancı dil öğretiminde ana dilin bilgisinden yararlanılmalıdır çünkü yabancı dil öğretimi yüzey yapı transferini gerekli kılmaktadır. Barın (1994) yabancı dil öğretimi ve dil bilgisi yetkinliği arasındaki bağlantıyı şu şekilde ortaya koymuştur: "İnsan, anadilini öğrenirken dil bilgisine ihtiyaç duymaz. Uzun bir zaman içinde ezber, tekrar ve benzetme yoluyla dil öğrenilir. Yabancılara Türkçe öğretmek için ise, dil bilgisine ihtiyaç vardır. Çünkü öğrenciler ana dilleri dışında bir dil öğrenmektedirler. Ve öğrendikleri dili kendi anadilleriyle devamlı karşılaştırmaktadırlar". Buradan hareketle, yabancı dil öğrenmek isteyen bir bireyin öncelikle kendi dilini yetkin bir biçimde kullanabilmesi ve kurallarını iyi bilmesi gerektiği sonucuna ulaşılabılır.

Dilin kurallarını bilme ve kullanabilme, anlama ve anlatma faaliyetleri söz konusu olduğunda daha anlamlı bir hâl almaktadır. Anlama ve anlatma ise cümlelerin doğru ve amacı ifade edici bir biçimde kurulmasını gerektirir. Cümlenin temelinde yüklem, yüklem temelinde ise kiplerin olduğunu bilmek, anlama ve anlatma becerilerinde kiplerin etkisini kendiliğinden ortaya çıkarmaktadır. Çünkü Türkçede cümlenin merkezinde bulunan yüklem, fiil veya isim köklerine/gövdesine kiplerin eklenmesi ile oluşmaktadır.

Kip öğretimine geçmeden önce kip kavramının literatürde nasıl açıklandığının ifade edilmesi gerekir. Kip, *Türkçe Sözlük*'te (2011, s. 1444) "Fiillerde belirli bir zamanla birlikte konuşanın, dinleyenin ve hakkında konuşulananın, teklik veya çokluk olarak belirtilmiş biçimi, sıyga" şeklinde tanımlanmıştır. Ergin (2001, s. 288-289), fiil kök ve gövdelerinin şekil eklerini alarak girdiği fiil olarak ifade ettikten sonra kipleri bildirme ve tasarlama kipleri olarak ikiye ayırmıştır. Bildirme kipleri hareketin zamanını gösterirken tasarlama kiplerinde zaman anlamı yoktur. Banguoğlu (1974) Türkçede geçmiş, dolaylı geçmiş, şimdiki zaman, gelecek, geniş zaman, dilek-şart, istek, gereklilik ve buyuru olmak üzere 9 kip olduğunu belirtmiştir. Korkmaz, Türkiye Türkçesinde bildirme kipleri ve tasarlama kipleri olarak 9 çekim kalıbının olduğunu, bildirme kiplerinin görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zamandan; tasarlama kiplerinin ise istek kipi, emir kipi, dilek-şart kipi ve gereklilik kipinden oluştuğunu ifade etmiştir (2009, s. 583-584).

Kip birleşik çekimleri konusunda kaynaklarda farklı kavramlarla yapılan benzer sınıflamalar dikkati çekmektedir. Ergin (2001) birleşik kipleri hikâye, rivayet ve şart başlıklarında ele almış, hikâye çekimlerini geniş zamanın hikâyesi, şimdiki zamanın hikâyesi, görülen geçmiş zamanın hikâyesi, öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi, gelecek zamanın hikâyesi, şartın hikâyesi, istek şeklinin hikâyesi ve gereklilik şeklinin hikâyesi olmak üzere 8 biçimde ifade etmiştir. Rivayet çekimlerini geniş zamanın rivayeti, şimdiki zamanın rivayeti, öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti, gelecek zamanın rivayeti, şartın rivayeti, istek şeklinin rivayeti ve gereklilik şeklinin rivayeti olmak üzere 7 başlık altında incelemiştir. Şart çekimlerini geniş zamanın şartı, şimdiki zamanın şartı, görülen geçmiş zamanın şartı, öğrenilen geçmiş zamanın şartı, gelecek zamanın şartı, gereklilik şeklinin şartı olmak üzere 6 başlık altında belirtmiştir (2001, s. 321-326). Banguoğlu'nun (1974, s. 451) ise anlatma, söylenti ve şart olarak açıkladığı birleşik kip çekimleri, Ergin (2001) tarafından yapılan sınıflamayla benzerlik göstermektedir. Ancak kip isimlendirmeleri için farklı kavramlar tercih ettiği anlaşılmaktadır. Korkmaz (2009) birleşik kipler konusunda hikâye birleşik kipleri; şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, duyulan geçmiş zaman, görülen geçmiş zaman, şart kipi, istek kipi ve gereklilik kiplerinin hikâyesi olarak 8 başlıkta açıklamıştır. Rivayet birleşik kipleri şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, duyulan geçmiş zaman, şart kipi, istek kipi ve gereklilik kiplerinin rivayeti olmak üzere 7 başlık altında vermiştir. Şart birleşik kipleri ise şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, duyulan geçmiş zaman, görülen geçmiş zaman ve gereklilik kiplerinin şartı olmak üzere 6 başlık olarak sınıflandırmıştır. Kiplerin birleşik çekimleri ile ilgili yapılan sınıflamalar birlikte değerlendirildiğinde kavramlar değişse de sayı ve sınıflama açısından tam bir tutarlık olduğu görülmektedir.

Kiplerin sınıflandırılmasının yanı sıra kiplerin öğretilmesi de literatürde birlikteliğin sağlanması açısından önem arz eden bir konudur. Yabancı dil öğrenmeye başlayan birinin hedef dilin dil bilgisi yapılarını, günlük yazılı ve sözlü öğrenme ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde bilmesi gerekmektedir. Bu gereklilik dilde öncelikle neyin öğretileceği sorusunu gündeme getirmektedir (Erol, 2008, s. 134). Yabancılar Türkçe öğretimi için yazılan ders kitaplarında konu sıralanışı ve dil bilgisi açıklamaları açısından farklılıklar göstermektedir (Ökten ve Sauner-Leroy, 2016). Konu yabancılar Türkçe öğretiminde kiplerin öğretilmesi olduğunda da benzer durumlar yaşanmaktadır. Çeşitli yayınevleri tarafından basılan setlerin ders kitaplarında kiplerin öğretim sırasına dair birbirlerinden farklı izlenceler olabilmektedir. Hâlbuki bir yabancı, Türkçeyi nerede ve hangi seviyede öğrenirse öğrensın kaldığı yerden devam edebilmelidir. Bu yönüyle hazırlanan ders kitaplarının yöntemleri farklı olsa da öğretilen konuların ortak ve sıralamalarının aynı olması beklenir (Erol, 2008, s. 134). Ancak setlerin ders kitaplarında konu ve konuların sıralanışı açısından farklılık olabilmektedir. Sözelimi, Gazi

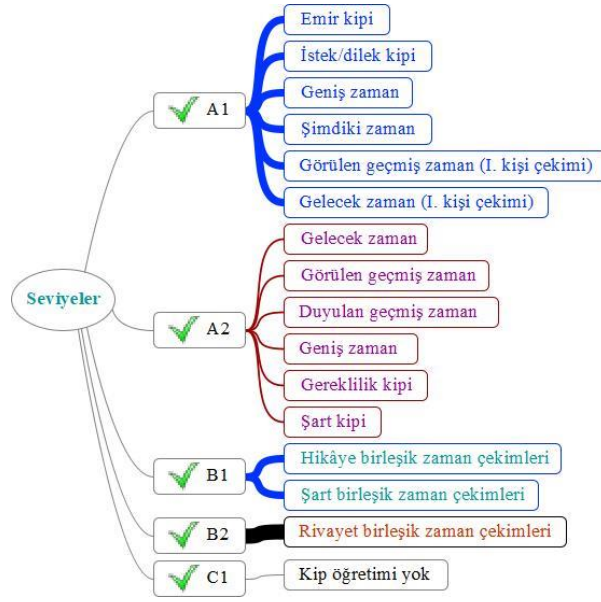
Üniversitesi TÖMER tarafından çıkarılan yabancılara Türkçe öğretim setinde, A1 seviyesinde, şimdiki zaman (-Iyor) ve görülen geçmiş zaman (-DI); A2 seviyesinde öğrenilen geçmiş zaman (-mİş), gelecek zaman (-AcAk), geniş zaman (-r, -Ar) ve sürekli şimdiki zaman (-mAktA) öğretilmektedir. B1 seviyesinde gereklilik kipi, emir-istek kipi, dilek kipi, şart kipi ve B2 seviyesinde birleşik kipler (hikâye-rivayet-şart); C1 seviyesinde fiillerdeki zaman ve anlam kayması konuları işlenir (Ökten ve Sauner-Leroy, 2016).

Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Programı ölçütleri göz önünde bulundurularak yeniden yazılan Yeni Hitit Yabancılar Türkçe setinde, A1 ve A2 seviyelerinde koşaç tümceleri, şimdiki zaman (-Iyor), Belirli geçmiş zaman, şimdiki zamanın hikâyesi, emir kipi, istek kipi, şimdiki zaman (mAktA) konularının öğretimi planlanmıştır. B1 seviyesinde gereklilik, gereklilik kipinin hikâyesi, gereklilik kipinin rivayeti, dilek kipi, dilek kipinin hikâyesi, şart kipi, B2 ve C1 seviyesinde ise hikâye birleşik zamanlar, rivayet birleşik zamanlar, şart birleşik zamanlar, “zaman +ol” birleşik zaman yapısı ve “zaman + gibi ol” birleşik zaman yapısı ele alınmıştır (Ankara TÖMER, 2009, 2010a ve 2010b).

Kiplerin öğretimi konusunda, setlerin temel aldığı ölçütlerin başında Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni (DİAOBM) gelmektedir. DİAOBM, dil öğretimini iletişimsel yetiler öncelikli olarak planlamıştır. Bu nedenle dil bilgisi öğretimi dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini destekleyici bir özellik taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle dil bilgisi kurallarının teorik olarak öğretilmesi değil diğer becerilerle eş güdümlü olarak kazandırılması çerçeve metnin esasını oluşturur (Tayşi ve Atalay, 2017). DİAOBM bir çerçeve metni olduğu için dil bilgisi konularına ve bunların öğretim sırasına dair detaylı bilgiler sunmamaktadır. Bu nedenle farklı yayınevleri tarafından hazırlanan setlerde dil bilgisi konuları değişik sıra ve biçimlerde ele alınmıştır.

Literatürde yabancılara Türkçe öğretimi alanında bildirme ve tasarlama kiplerinin hangi sırayla öğretilmesi gerektiği konusunda çok az görüş bulunmaktadır. Erol (2008, s. 144) çalışmasında seviyelere göre ayırım yapmaksızın, kiplerin şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, emir kipi, gelecek zaman, istek kipi, öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, gereklilik kipi ve şart kipi sırasıyla öğretilmesini önermiştir. Tosun (2005) ve Erol (2008) kolay öğretilmesi ve kullanım sıklığı açısından zamanların öğretimine, şimdiki zamanla başlanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Barın (2004) ise temel düzey için öğretim sırasını şimdiki zaman, emir/istek kipleri, belirli geçmiş zaman, gelecek zaman, belirsiz geçmiş zaman ve geniş zaman biçiminde belirtmiştir. Ancak yukarıda sıralanan çalışmalarda birleşik kiplerin öğretimi konusunda bir yol haritası sunulmamıştır.

2019 yılında Maarif Vakfı tarafından Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı [TYOÖP] yayımlanmıştır. Yabancı dil öğretim setlerinde hangi yapıların hangi sıra ile öğretileceğine dair belirsizliklerin giderilmesi amacıyla bu programdan yararlanılabilir. DİAOBM temelinde hazırlanan bu program, yurt içinde veya yurt dışında Türkçe öğrenenler, öğreticiler, öğretim materyali hazırlayıcıları ve sınav uygulayıcıları için kılavuz niteliği taşımaktadır (Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı, 2019, s. 5). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı'nda (2019) kiplerin öğretimi için tavsiye edilen izleniş şu şekildedir:

Şekil 1: Programda Kiplerin Öğretim Planı

(Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı, 2019, s. 112-114)

Şekil 1'e göre, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı'nda (2019) A1 ve A2 seviyelerinde yoğun ve tekrarlı bir kip öğretimi olmasına karşın, C1 seviyesinde ise herhangi bir öğretim planının olmadığı anlaşılmaktadır.

Yabancı dil öğretiminde metin işleme süreci okuma ve dinleme metinleriyle gerçekleştirilmektedir. Bildirme ve tasarlama kiplerinin öğretimi için de benzer durumlar söz konusudur. Metin içinde kullanılan kip kullanımları etkinlikler vasıtasıyla pekiştirilerek öğretim süreci tamamlanır. Bu nedenle, okuma ve dinleme metinlerinin kip öğretimi açısından tutarlı olması, diğer bir ifadeyle öğretilen kip yapılarının metinlerde az da olsa kullanılması, öğretilmeyen yapıların metinlerde olabildiğinde yer almaması beklenir.

Ana dilin bütün dil bilgisi konularının yabancılar için Türkçe öğretiminde verilmesine gerek olup olmadığı, dahası, hangi seviyede hangi konunun hangi sırayla öğretileceğine dair üzerinde anlaşmış bir sınıflama yoktur. Çalışmamızda dil bilgisi konuları arasında temel bir yere sahip olan kip öğretimi, yabancı dil öğretimi boyutuyla ele alınmıştır. Göz önünde olma niteliği nedeniyle okuma metinlerinde kip kullanımına yönelik tespitler daha kolay yapılabilmekteyken dinleme metinleri, fiziksel olarak takip edilemediği için dikkatten kaçabilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, İstanbul Yabancılar için Türkçe setinin A1, A2, B1, B2 ve C1 ders kitaplarını kip öğretimi açısından incelemektir. Çalışmanın alt amaçları;

- İstanbul Yabancılar için Türkçe setinde kiplerin öğretim planlanmasını belirlemek,
- İstanbul Yabancılar için Türkçe seti dinleme metinlerinde kullanılan cümle ve kiplerin dağılımını tespit etmek ve
- İstanbul Yabancılar için Türkçe setinin dinleme metinlerinde yer alan basit ve birleşik kip kullanımlarını saptamaktır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Yabancılara Türkçe öğretimi için hazırlanan ders kitaplarındaki dinleme metinlerinde kiplerin kullanım durumlarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

Araştırma Materyali

Yabancılara Türkçe öğretimi kapsamında hazırlanan ders kitaplarında yer alan dinleme metinlerinin kip öğretimi açısından incelenmesini amaçlayan bu çalışmada, İstanbul Yabancılar için Türkçe setinin A1, A2, B1, B2 ve C1 ders kitapları materyal olarak kullanılmıştır. Fatma Bölükbaş, Mehmet Yalçın Yılmaz ve Ferhat Aslan (sadece A2) editörlüğünde hazırlanan ders kitaplarının basım yılları; A1 için 2017 (Gözden geçirilmiş 20. Bs.), A2 için 2015 (8. Bs.), B1 için 2017 (11. Bs.), B2 için 2017 (8. Bs.) ve C1 için 2017 (7. Bs.) şeklindedir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler, İstanbul Yabancılar için Türkçe Öğretimi setinin A1, A2, B1, B2 ve C1 ders kitaplarında yer alan dinleme metinlerinden doküman incelemesi yöntemiyle toplanmıştır. Doküman incelemesi, olgular hakkında bilgi içeren yazılı, görsel ve elektronik materyallerin gözden geçirilmesini ve değerlendirilmesini amaçlayan, görüşme ve gözlem aracılığıyla veri toplamanın mümkün olmadığı durumlarda tek başına bir kullanılabilen bir araştırma yöntemidir (Bowen, 2009; Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189; Sönmez ve Alacapınar, 2016, s. 108).

İstanbul Yabancılar için Türkçe Öğretimi setinin bütün seviyeler açısından değerlendirilmesi, detaylı ve bütüncül bir analiz nedeniyle daha uygun görülmüştür. Aynı setin C1'in devamı niteliğinde olan C1+ seviyesi, Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi (2013) göz önünde bulundurularak, C2 seviyesi yerine geçmediği için kapsam dışında bırakılmıştır. Yapılan inceleme sonrasında, İstanbul Yabancılar için Türkçe setinin 5 ders kitabında 30 dinleme metni saptanmıştır. Kip kullanımının tespit edilmesi amacıyla kitap sonunda ek olarak verilen dinleme metinlerine ait yazılı dökümler kullanılmıştır. Araştırmanın verileri üzerinde betimsel analiz yapılmıştır. Betimsel analizde amaç, elde edilen verilerin daha önceden tespit edilen temalara göre özetlenerek yorumlanmasıdır (Yıldırım, Şimşek, 2016, s. 229). Çalışmanın analizleri, Zeynep Korkmaz tarafından 2009 yılında yazılan ve Türk Dil Kurumu Yayınları arasında çıkan Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi kitabı temel alınarak belirlenen kip kavramları kullanılarak yapılmıştır. Literatür gözden geçirildiğinde, Türkçenin grameri üzerine yazılan onlarca eser bulunmakla birlikte, bu eserlerde aynı kavramlar için birbirinden farklı kavramlar kullanıldığı bilinmektedir. Çalışmada kip kullanımlarının, terim birliğinin sağlanarak değerlendirilmesi amacıyla Korkmaz'ın (2009) Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi adlı kitabı tercih edilmiş, verilerin analizi bu kitap temel alınarak belirlenen kip kavramları üzerinden betimsel analiz aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, kip kullanımlarının kodlanması ve tablolara aktarılmasını sağlamak amacıyla, Korkmaz'ın (2009) kip terimleri esas alınmış, basit ve birleşik kipler için birer şablon hazırlanmıştır.

Tablo 1. Basit Kiplerin Sınıflandırılması

Basit Kipler	f	Kip Ekleri	Örnek Gösterim
Bildirme Kipleri	5	Görülen geçmiş zaman	yap-tı
		Duyulan geçmiş zaman	yap-muş

		Geniş zaman	yap- ar
		Şimdiki zaman	yap- ıyor /yap- makta
		Gelecek zaman	yap- acak
Tasarlama Kipleri	4	Emir kipi	yap- sın
		İstek kipi	yap- a
		Gereklilik kipi	yap- malı
		Dilek-şart kipi	yap- sa
Toplam	9		

Tablo 1’de basit kiplerin dağılımı gösterilmiştir. Buna göre Türkçede 5’i bildirme ve 4’ü tasarlama olmak üzere 9 basit kip kullanımı bulunmaktadır. Tabloda şimdiki zaman ekleri arasına “-makta” yapısının da dâhil edildiği görülmektedir. Tablo 2’de birleşik kiplerin hikâye, rivayet ve şart birleşik kipler sunulmuştur.

Tablo 2. Birleşik Kiplerin Sınıflandırılması

Türler	f	Birleşik Kipler	Örnek Gösterim
Hikâye	8	Şimdiki zamanın hikâyesi	yap- ıyordu /yap- maktaydı
		Geniş zamanın hikâyesi	yap- ardı
		Gelecek zamanın hikâyesi	yap- acaktı
		Duyulan geçmiş zamanın hikâyesi	yap- muştu
		Görülen geçmiş zamanın hikâyesi	yap- tıydı
		Şart kipinin hikâyesi	yap- saydı
		İstek kipinin hikâyesi	yap- aydı
		Gereklilik kipinin hikâyesi	yap- malıydı
Rivayet	7	Şimdiki zamanın rivayeti	yap- ıyormuş /yap- maktaymış
		Geniş zamanın rivayeti	yap- armış
		Gelecek zamanın rivayeti	yap- acakmış
		Duyulan geçmiş zamanın rivayeti	yap- muşmuş
		Şart kipinin rivayeti	yap- saymış
		İstek kipinin rivayeti	yap- aymış
		Gereklilik kipinin rivayeti	yap- malıymış
Şart	6	Şimdiki zamanın şartı	yap- ıyorsa
		Geniş zamanın şartı	yap- arsa
		Gelecek zamanın şartı	yap- acaksa
		Duyulan geçmiş zamanın şartı	yap- muşsa
		Görülen geçmiş zamanın şartı	yap- tıysa
		Gereklilik kipinin şartı	yap- malıysa
Toplam	21		

Tablo 2’ye göre hikâye çekimlerinde 8, rivayet çekimlerinde 7 ve şart çekimlerinde 6 kullanım bulunmaktadır. Hikâye çekiminde “emir kipi” yapısının; rivayet çekiminde “görülen geçmiş zaman” ve “emir kipi” yapılarının; şart çekimlerinde ise “emir”, “şart”, ve “istek” kipi yapılarının kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, basit tasarlama kipleri arasında dilek-şart olarak yer alan yapının birleşik çekimlerinde sadece “şart” kullanımının söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışmada dinleme metinlerinde kullanılan kip yapılarının tespit edilmesinden önce A1, A2, B1, B2 ve C1 seviyeleri için dinleme metinlerinde yer alan cümle sayıları belirlenmiştir. Cümle sayılarından sonra dinleme metinlerinde kullanılan kiplerin sayıları tespit edilmiştir. Cümle sayıları ve kip sayılarına ilişkin frekanslar Excel dosyasına kodlanmıştır. Böylelikle, öğretilmesi amaçlanan kipler ile dinleme metinlerinde kullanılan kiplerin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Ayrıca öğretilmeyen veya öğretim sırası gelmeyen kiplerin dinleme metinlerinde kullanılmama durumlarına yönelik tespitler yapılmıştır.

Çalışmada dinleme metinlerinde kip kullanımlarına dair veriler, Tablo 1 ve Tablo 2’de ifade edilen kategorik şablona göre sınıflandırılmıştır. Basit kip kullanımları bildirme ve tasarlama kipleri alt boyutlarına göre birleşik kip boyutları ise hikâye, rivayet ve şart alt boyutları göz önüne alınarak Excel dosyasına kodlanmış ve bu verilerden hareketle de tablolara aktarılmıştır. Sözgelimi A1 kitabının dinleme metinlerinde basit kipler, bildirme ve tasarlama olmaları açısından sınıflandırılırken, birleşik kipler hikâye, rivayet ve şart olmaları yönüyle sınıflandırılarak iki ayrı tabloda gösterilmiştir. Bu süreç A2, B1, B2 ve C1 kitapları için tekraren işletilerek analiz süreci tamamlanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik *inandırıcılık* ve *aktarılabillik*; güvenirlilik ise *tutarlık* ve *teyit edilebilirlik* kavramlarıyla açıklanmaktadır. *İnandırıcılık* için sürecin ayrıntılı bir biçimde tanımlanması ve çalışılan materyalle uzun süreli etkileşim içinde olunması gerekir (Miles ve Huberman, 2015, s. 279). Bu amaç doğrultusunda, araştırma süreci yöntem bölümünde başından sonuna kadar gerekçeleriyle detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Çalışma verilerinin analizi üç aylık geniş bir zamana yayılmış, her hafta bir seviye için olmak üzere, kodlamalar dikkatli bir biçimde yapılmıştır. Böylelikle çalışma materyaliyle uzun süreli bir etkileşim gerçekleştirilmiştir. Miles ve Huberman’a göre (2015, s. 271) *aktarılabillik* ulaşılan verilerin detaylı bir biçimde betimlenmesini ifade etmektedir. Böylelikle benzer ortamlar sağlandığında araştırmacılar yakın sonuçlara ulaşabilmelidir. Çalışmada kiplerin kodlanmasında kavramsal bir hata oluşmaması için literatürde yer alan kaynaklar gözden geçirilmiş, analiz öncesinde konuya tam bir hâkimiyet sağlanmıştır. Çalışmada tutarlık ve teyit edilebilirlik süreci birtakım işlemlerle denetlenmiştir. Sözgelimi *tutarlık* için A1, A2, B1, B2 ve C1 düzeyi dinleme metinlerine yönelik veriler, aralarında en az iki haftalık boşluk bırakılarak kaydıyla iki kez kodlanmıştır. Çalışmada, araştırmacı tarafından gerçekleştirilen iki kodlama arasındaki tutarlık, Miles ve Huberman (2009) tarafından ortaya konulan “kodlayıcılar arası uyum” açısından karşılaştırılmıştır. A1 için 0.92, A2 için 0.94, B1 için 0.93, B2 için 0.95 ve C1 seviyesi için 0.91 şeklinde bulunan uyum sonuçlarının araştırmanın tutarlığı açısından yeterli olduğu anlaşılmıştır. Yıldırım ve Şimşek’e göre (2016) *teyit edilebilirlik* için araştırmada ulaşılan sonuçların araştırmanın ham verileriyle karşılaştırılması gerekmektedir. Çalışmada bu karşılaştırma yapılmış ve başta elde edilen ham verilerle ulaşılan çalışma sonuçlarının önemli ölçüde örtüştüğü anlaşılmıştır.

Bulgular

Bu kısımda, İstanbul Yabancılar için Türkçe seti A1, A2, B1, B2 ve C1 seviyelerinde öğretilmesi planlanan kiplerin dağılımı, dinleme metinlerinde kullanılan kip ve cümlelerin sayıları ile bu metinlerde yer alan basit ve birleşik zamanlı kipler kiplerin dağılımına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Çalışmanın bu kısmında, İstanbul Yabancılar için Türkçe setinde öğretilmesi amaçlanan kiplere yer verilmiştir. Dağılım Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Öğretilmesi Planlanan Kiplerin Dağılımı

Seviye	Kipler	Seviye	Kipler
A1	Şimdiki zaman	C1	Şimdiki zamanın hikâyesi
	Emir kipi		Geniş zamanın hikâyesi
A2	İstek kipi		Gelecek zamanın hikâyesi
	Görülen geçmiş zaman		Duyulan geçmiş zamanın hikâyesi
	Gelecek zaman		Şimdiki zamanın rivayeti
	Duyulan geçmiş zaman		Geniş zamanın rivayeti
	Geniş zaman		Gelecek zamanın rivayeti
	B1		Emir kipi
Gereklilik kipi			Gereklilik kipinin rivayeti
Gereklilik kipinin hikâyesi			Dilek-şart kipinin rivayeti
Dilek kipi			Şimdiki zamanın şartı
Dilek kipinin hikâyesi			Geniş zamanın şartı
Şart kipi			Duyulan geçmiş zamanın şartı
B2	Herhangi bir kip öğretimi planı yoktur.		Görülen geçmiş zamanın şartı
			Gelecek zamanın şartı

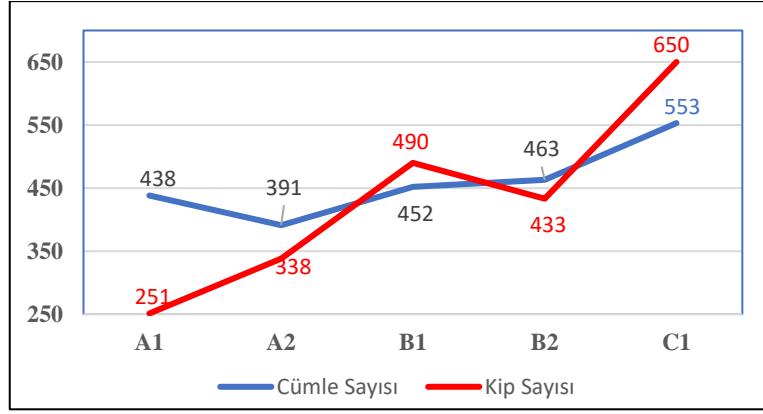
Tablo 3 incelendiğinde, A1 seviyesinde sadece şimdiki zamanın öğretilmesinin hedeflendiği; A2’de sırasıyla emir, istek kiplerinden sonra görülen geçmiş zaman, gelecek zaman, duyulan geçmiş zaman ve geniş zamanın öğretilmesinin amaçlandığı görülmektedir. B1 seviyesinde sadece tasarlama kiplerinin öğretildiği, daha önce ele alınan emir kipinin yeniden işlendiği, ayrıca gereklilik ve dilek kiplerinin hikâye çekimlerinin ele alındığı anlaşılmaktadır. B2 seviyesinde öğretilmesi planlanan herhangi bir kip bulunmadığı, C1 seviyesinde öğretilmesi hedeflenen kiplerin tamamının birleşik yapılı olduğu dikkati çekmektedir.

Tablo 4’te İstanbul Yabancılar için Türkçe setinin A1, A2, B1, B2 ve C1 seviyelerinde kullanılan cümle sayıları verilmiştir.

Tablo 4. Setlerde Yer Alan Dinleme Metinlerinde Kip ve Cümle Sayısı

Seviye	Kip Sayısı		Cümle Sayısı		Oran %
	f	X	f	X	
A1	251	432	438	459	57
A2	338		391		86
B1	490		452		108
B2	433		463		94
C1	650		553		118
Toplam	2162				2297

Tabloya göre, tüm seviyelerde yer alan toplam kip sayısı 2162 iken seviyelere düşen ortalama kip sayısı 432 olarak gerçekleşmiştir. Seviyelerin tamamında 2297 cümle bulunurken ortalama cümle sayısının 459 olduğu görülmektedir. B1 ve C1 seviyelerinde %100’ün üzerinde bir kip kullanım oranı varken, A1 seviyesi açısından oran %57 olarak gerçekleşmiştir. Dağılım Grafik 1’de gösterilmiştir.

Grafik 1. Setlerde Yer Alan Dinleme Metinlerinin Cümle ve Kip Sayısı

Grafik 1 incelendiğinde, kip kullanım sayısının B2 seviyesi dışında giderek arttığı gözlenmektedir. Cümle dağılımları açısından A2 seviyesi dışında verilerin yükseliş eğilimi gösterdiği anlaşılmaktadır. A1, A2 ve B2 seviyelerinde kip kullanım sayılarının cümle sayısından daha düşük olduğu görülmektedir.

İstanbul Yabancılar için Türkçe ders kitaplarının dinleme metinlerinde kip kullanımına dair veriler tablolarda sunulmuştur.

Tablo 5. A1 Dinleme Metinlerinde Basit Kiplerin Dağılımı

Seviye	Kip Türleri	Kipler	f	%
A1	Bildirme	Şimdiki zaman	202	80,5
		Geniş zaman	15	6,0
		Görülen geçmiş zaman	13	5,2
		Gelecek zaman	4	1,6
	Tasarlama	Emir kipi	15	6,0
		İstek kipi	2	0,8
	Toplam		251	100

Tablo 5 incelendiğinde, A1 dinleme metinlerinde en fazla %80,5 oranla şimdiki zamanın yer aldığı, onu %6 ile geniş zamanın takip ettiği görülmektedir. Tasarlama kipleri açısından ise %6 oranla en fazla emir kipinin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 6. A2 Dinleme Metinlerinde Basit Kiplerin Dağılımı

Seviye	Kip Türleri	Kipler	f	%
A2	Bildirme Kipleri	Geniş zaman	78	23,3
		Görülen geçmiş zaman	71	21,2
		Gelecek zaman	60	17,9
		Şimdiki zaman	55	16,4
		Duyulan geçmiş zaman	34	10,1
	Tasarlama Kipleri	Emir kipi	23	6,9
		İstek kipi	12	3,6
		Dilek-şart kipi	1	0,3
		Gereklilik kipi	1	0,3
	Toplam		335	100

Tablo 6 gözden geçirildiğinde, A2 dinleme metinlerinde en fazla %23,3 ile geniş zaman ve %21,2 ile görülen geçmiş zaman kullanımlarının yer aldığı görülmektedir.

Tasarlama kipleri açısından bakıldığında ise en fazla emir kipinin (%6,9) kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 7.: A2 Dinleme Metinlerinde Birleşik Kiplerin Dağılımı

Seviye	Türler	Birleşik Zamanlar	f
A2	Hikâye	Duyulan geçmiş zamanın hikâyesi	1
		Şimdiki zamanın hikâyesi	1
	Rivayet	Şimdiki zamanın rivayeti	1
	Toplam		3

Tablo 7’de, A2 ders kitabı dinleme metinlerinde öğretim planı içinde olmayan hikâye ve rivayet birleşik zamanlı kiplerin yer aldığı görülmektedir.

Tablo 8. B1 Dinleme Metinlerinde Basit Kiplerin Dağılımı

Seviye	Kip Türleri	Kip Ekleri	f	%
B1	Bildirme Kipleri	Görülen geçmiş zaman	143	30,2
		Şimdiki zaman	99	20,9
		Geniş zaman	79	16,7
		Duyulan geçmiş zaman	26	5,5
		Gelecek zaman	25	5,3
	Tasarlama Kipleri	Emir kipi	64	13,5
		Dilek-şart kipi	24	5,1
		Gereklilik kipi	10	2,1
		İstek kipi	3	0,6
	Toplam		473	100

Tablo 8’de en fazla, görülen geçmiş zaman (%30,2) ve şimdiki zaman (%20,9) kullanımları göze çarparken tasarlama kipleri açısından bakıldığında en çok kullanımın emir kipinde (%13,5) olduğu görülmektedir.

Tablo 9. B1 Dinleme Metinlerinde Birleşik Kiplerin Dağılımı

Seviye	Türler	Birleşik Zamanlar	f
B1	Hikâye	Şimdiki zamanın hikâyesi	4
		Duyulan geçmiş zamanın hikâyesi	1
	Rivayet	Şimdiki zamanın rivayeti	1
	Şart	Geniş zamanın şartı	9
		Şimdiki zamanın şartı	1
		Görülen geçmiş zamanın şartı	1
	Toplam		17

Tablo 9 incelendiğinde, B1 ders kitabı dinleme metinlerinde öğretim planı içinde olmayan hikâye, rivayet ve şart türünde kullanımların olduğu görülmektedir.

Tablo 10. B2 Dinleme Metinlerinde Basit Kiplerin Dağılımı

Seviye	Kip Türleri	Kip Ekleri	f	%
B2	Bildirme Kipleri	Şimdiki zaman	129	31,2
		Görülen geçmiş zaman	123	29,7
		Geniş zaman	50	12,1
		Gelecek zaman	30	7,2

		Duyulan geçmiş zaman	22	5,3
	Tasarlama Kipleri	Emir kipi	27	6,5
		İstek kipi	21	5,1
		Dilek-şart kipi	8	1,9
		Gereklilik kipi	4	1,0
	Toplam		414	100

Tablo 10'a göre en fazla, şimdiki zaman (%31,2) ve görülen geçmiş zaman (%29,7) kullanımları göze çarparken tasarlama kipleri açısından bakıldığında en çok kullanımların emir kipinde (%6,5) olduğu görülmektedir.

Tablo 11. B2 Dinleme Metinlerinde Birleşik Kiplerin Dağılımı

Seviye	Türler	Birleşik Zamanlar	f
B2	Hikâye Birleşik Zamanlar	Şimdiki zamanın hikâyesi	6
		Duyulan geçmiş zamanın hikâyesi	5
		Dilek-şart kipinin hikâyesi	2
	Şart Birleşik Zamanlar	Görülen geçmiş zamanın şartı	3
		Geniş zamanın şartı	3
	Toplam		19

Tablo 11'e göre, B2 ders kitabı dinleme metinlerinde öğretim planı içinde olmayan hikâye ve şart birleşik zamanlı kipleri yer almaktadır.

Tablo 12. C1 Dinleme Metninde Basit Kiplerin Dağılımı

Seviye	Kip Türleri	Kip Eklere	f	%
C1	Bildirme Kipleri	Görülen geçmiş zaman	230	39,2
		Duyulan geçmiş zaman	111	18,9
		Geniş zaman	100	17,0
		Şimdiki zaman	82	14,0
		Gelecek zaman	16	2,7
		*makta yapısı	6	1,0
	Tasarlama Kipleri	Emir kipi	26	4,4
		İstek kipi	11	1,9
		Gereklilik kipi	3	0,5
		Dilek-şart kipi	2	0,3
		Toplam		587

Tablo 12'de basit kipler açısından en fazla görülen geçmiş zaman (%39,2) ve duyulan geçmiş zaman (%18,9) kullanımları göze çarparken tasarlama kipleri açısından bakıldığında en çok kullanımların emir kipinde (%4,4) olduğu görülmektedir. Basit zaman ve kiplerin öğretimi daha önceki seviyelerde tamamladığı için C1 seviyesinde öğretilmesi planlanan konuların dinleme metinlerindeki dağılımı Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. C1 Dinleme Metinlerinde Birleşik Kiplerin Dağılımı

Seviye	Türler	Birleşik Zamanlar	f
C1	Hikâye	Şimdiki zamanın hikâyesi	14
		Geniş zamanın hikâyesi	14
		Duyulan geçmiş zamanın hikâyesi	12
		Gelecek zamanın hikâyesi	6
		Dilek-şart kipinin hikâyesi	2

		*makta'nın hikâyesi	1
Rivayet		Şimdiki zamanın rivayeti	3
		Gelecek zamanın rivayeti	1
		Geniş zamanın rivayeti	1
Şart		Geniş zamanın şartı	6
		Şimdiki zamanın şartı	3
Toplam			63

Tablo 13 gözden geçirildiğinde, C1 dinleme metinlerinde en çok şimdiki zamanın hikâyesi (f= 14) ve geniş zamanın hikâyesi (f= 14) kiplerinin kullanıldığı görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu kısımda bulgulardan hareketle ulaşılan sonuçlar tartışılmıştır. Öncelikle çalışmada ölçüt olarak Korkmaz'ın (2009) kip sınıflamasının benimsendiği bilgisini vermek yerinde olacaktır. Kip sınıflamasına dair ulaşılan sonuç; İstanbul Yabancılar için Türkçe setinde öğretilmesi planlanan kip konuları içinde, Korkmaz'da (2009) basit kipler arasında sayılan "-makta" yapısı ile birleşik kiplerden "görülen geçmiş zamanın ve istek kipinin hikâyesi, istek kipinin rivayeti ve gereklilik kipinin şartı" yapılarının bulunmadığı, şeklindedir. Bu durum, anılan kiplerin konuşulan Türkçede kullanılma sıklığı ile açıklanabilir. Nitekim bu yapılar, ana dili Türkçe olan kişiler tarafından da daha az tercih edilmektedir.

Çalışmada İstanbul Yabancılar için Türkçe setinde öğretilmesi planlanan kip konuları, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı (2019) tarafından önerilen kip konuları ile karşılaştırıldığında aralarında büyük farklılıklar olduğu görülmüştür. Sözelimi A1 seviyesinde TYOÖP'de şimdiki zaman, geçmiş zaman, gelecek zaman, geniş zaman, emir kipi, istek/dilek kipi planlanırken, İstanbul Yabancılar için Türkçe setinde sadece şimdiki zaman öğretiminin olduğu belirlenmiştir. A2 seviyesinde gelecek zaman, görülen geçmiş, duyulan geçmiş zaman, geniş zaman açısından iki kaynak ortak iken farklı olarak, TYOÖP'deki gereklilik ve şart kipleri, İstanbul Yabancılar için Türkçe setinde ise emir ve istek kipleri bulunmaktadır. B1 seviyesinde, TYOÖP'de hikâye ve şart birleşik zamanların öğretimi varken, İstanbul Yabancılar için Türkçe setinde emir kipi, gereklilik kipi ve hikâyesi, dilek kipi ve hikâyesi ve şart kipleri ele alınmıştır. B2 seviyesinde, TYOÖP'de rivayet birleşik zamanların öğretimi yer alırken İstanbul Yabancılar için Türkçe setinde herhangi bir öğretim planlaması yoktur. C1 seviyesinde, TYOÖP'de herhangi bir öğretim planlaması bulunmazken, İstanbul Yabancılar için Türkçe setinde hikâye, rivayet ve şart birleşik zamanların öğretimi hedeflenmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, yol haritası olarak kabul edilebilecek olan Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı ile İstanbul Yabancılar için Türkçe seti arasında öğretim tasarımı açısından tam bir uyum olmadığı görülmüştür.

Literatürde yabancılar için Türkçe öğretim amacıyla yazılmış ders kitapları arasında da tutarlık olmadığını gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin, Doyumğaç'ın (2017) Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe, Yedi İklim Türkçe ve Gazi Yabancılar İçin Türkçe Dil Bilgisi kitaplarının tüm seviyelerini dil bilgisi öğretimi açısından karşılaştırdığı çalışmasında, kitaplardaki dil bilgisi konularının sıralanışında farklılık olduğunu tespit etmiştir. Benzer biçimde Erol (2008) yabancı dil olarak Türkçe öğretimi setleri arasında bildirme ve tasarlama kiplerinin öğretimi ve sıralaması bakımından herhangi bir tutarlık olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu durum hazırlanan setlerde bir bütünlük olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Atay ve Ökten (2022), İstanbul Yabancılar İçin Türkçe, Yedi İklim Türkçe, İzmir Yabancılar İçin Türkçe ve Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe ders kitapları ile Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı'nı dil bilgisi konu

sıralaması bakımından karşılaştırdığı çalışmada ders kitapları ve program arasında kip kullanımı konusunda tutarsızlıklar olduğunu belirlemiştir.

Araştırmanın bir diğer sonucu İstanbul Yabancılar için Türkçe setinde kullanılan cümle ve kip sayısı ile ilgilidir. A1, A2, B1, B2 ve C1 seviyelerinde kullanılan toplam cümle sayısı 2297 iken seviye başına düşen ortalama cümle sayısı 459 olarak gerçekleşmiştir. Aynı şekilde seviyelerin tamamında kullanılan kip sayısı 2162 iken seviyelere düşen ortalama kip sayısı 432 olarak belirlenmiştir. Bütün seviyeler göz önüne alındığında kip/cümle oranının %94 şeklinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. B1 ve C1 seviyelerinde cümle sayısından daha fazla kip kullanımı varken, A1, A2 ve B2 seviyelerinde kip sayısının cümle sayısından daha düşük olduğu belirlenmiştir. Özellikle A1 seviyesinde cümle sayısı temel alındığında, dinleme metinlerinde kip kullanımının düşük olduğu (%57) gözlemlenmiştir. Bu durum özellikle A1 seviyesinde kiplerin cümlelerde yeterince kullanılmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Çalışmada, İstanbul Yabancılar için Türkçe seti dinleme metinlerinde kip kullanımına dair sonuçlara ulaşılmıştır. A1 seviyesinde öğretilmesi hedeflenen şimdiki zamanın %80,5 oranla dinleme metinlerinde yer aldığı belirlenmiştir. Ancak geniş zaman, görülen geçmiş zaman ve gelecek zamanın yanı sıra tasarlama kiplerinden emir ve istek kiplerinin metinlerde plan dışı olarak 49 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Öte yandan öğretilmeyen birleşik kip yapılarına A1 seviyesi dinleme metinlerinde rastlanmaması bir tutarlık göstergesidir. A2 seviyesinde, şimdiki zamanın A1 seviyesinde öğretildiği ve kip öğretiminin sarmal bir biçimde ilerlediği göz önünde bulundurulduğunda, dinleme metinlerinin büyük çoğunluğunun hedeflenen kipleri ele alan kullanımlar sergilediği anlaşılmıştır. Öğretilmemekle birlikte, A2 ders kitabı dinleme metinlerinde dilek-şart ve gereklilik kipi ve çeşitli birleşik kiplerin kullanıldığı (f=5) tespit edilmiştir. B1 seviyesinde, öğretilmesi amaçlanan basit kiplerin dinleme metinlerinde kullanıldığı; daha önceki seviyelerde anlatımı tamamlanan kiplerinin ise sarmal öğretim gereğince B1 dinleme metinlerinde kendisine yer bulduğu anlaşılmıştır. B1 seviyesinde plan içinde yer almasına rağmen dinleme metinlerinde gereklilik kipinin hikâyesi ve dilek kipinin hikâyesi kullanımına rastlanmamıştır. Diğer taraftan, B1 ders kitabında öğretim planında olmayan birleşik zamanlı kiplerin dinleme metinlerinde yer aldığı (f=17) belirlenmiştir. B2 seviyesinde, öğretilmesi amaçlanan herhangi bir kip bulunmadığı ancak daha önceki seviyelerde anlatımı tamamlanan kiplerin B2 dinleme metinlerinde kullanıldığı saptanmıştır. Öğretim planı olmayan birleşik zamanlı kiplerin B2 ders kitabı dinleme metinlerinde yer aldığı (f=19) tespit edilmiştir. C1 seviyesi dinleme metinlerinde, öğretimi daha önceki seviyelerde yapılan basit kiplerin tamamının kullanıldığı belirlenmiştir. Öğretimi hedeflenen hikâye birleşik zamanların hepsine ilişkin kullanımlar olduğu halde, duyulan geçmiş zamanın, gereklilik kipinin ve dilek-şart kipinin rivayetleri ile duyulan geçmiş zamanın, görülen geçmiş zamanın ve gelecek zamanın şartlarına dair kullanımlara C1 dinleme metinlerinde rastlanmamıştır. Öte taraftan, öğretimi plan dâhilinde olmadığı halde, C1 dinleme metinlerinde Türkçede şimdiki zaman anlamı vermek için kullanılan basit zamanlı "makta" yapısının yer aldığı (f=6), birleşik kiplerden dilek-şart kipinin hikâyesi (f=2) ve "makta"nın hikâyesi kullanımının (f=1) dinleme metinlerinde yer aldığı tespit edilmiştir.

İstanbul Yabancılar için Türkçe setinde ders kitaplarının başında ünitelere göre ders öğretim planının nasıl yapılacağı bilgisine yer verilmiştir. Ancak çalışmamızda A2, B1 ve B2 seviyesi dinleme metinlerinde, öğretilmesi plan dâhilinde olmadığı halde birleşik kip kullanımları bulunduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin henüz öğrenmedikleri kip yapılarının dinleme metinlerinde olması dinleme anlama sorununa dönüşebilmektedir. Anlatılmayan kip yapılarının dinleme metinlerinde yer alması akla

yatkın görünmemekle birlikte, yabancı dil öğretiminde bütün kip kullanımlarını örnekleyen metinler bulmak ne kadar zor ise herhangi bir kip kullanımını dışta bırakan metinleri bulmak da o kadar zor olabilmektedir. Bu sebeple anlatılmayan kipler, dinleme metinlerinde olabildiğince az sayıda kullanılmalıdır.

Çalışmada, İstanbul Yabancılar için Türkçe setinin ders kitaplarında, anlatıldığı halde kullanılmayan yapıların da bulunduğu tespit edilmiştir. Öğretilmiş olan yapıların hem öğretildiği seviyenin hem de sonraki seviyelerin dinleme metinlerinde kullanılması, öğrencilerin bildirme ve tasarlama kiplerinin basit ve birleşik şekillerini pekiştirmeleri için oldukça yararlı olacaktır. Yabancılar Türkçe öğretiminde dil bilgisi öğretimi, uygulaması yapılmayan bilginin çabuk unutulacağı ilkesi, göz önüne alınarak gerçekleştirilmelidir (Barın, 2004). Öğretilen kip yapılarının mümkün olduğunca metinlerde kullanılmasına özen gösterilmelidir. Öğretimin örneklerle kalıcılaştığı olgusu hatırdan çıkarılmamalıdır.

Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı'nda (2019, s. 35), dil bilgisi konularının okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerilerini destekleyici biçimde yapılandırılmasına ve konuların aşamalı ve birbirini tamamlayan işlevsel bir öğretim yaklaşımıyla sunulmasına vurgu yapılmıştır. Fakat çalışmamızda incelenen İstanbul Yabancılar için Türkçe setine dair bulgular ve literatürde yapılan çalışmaların bulguları; yabancılar Türkçe öğretimi alanında hazırlanan ders kitaplarının genelde dil bilgisinde özelde ise kiplerin öğretimi konusunda tutarlı olmadığını göstermektedir.

Öneriler

Yabancılar Türkçe öğretimi alanında çıkarılan ders kitaplarında kip konuları ve öğretim sırasının değişkenlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu durum göz önüne alınarak kip öğretiminin basit kiplerden birleşik kiplere doğru öğretilmesi konusunda birliktelik sağlanmalıdır. Yabancılar Türkçe öğretimi amacıyla hazırlanacak ders kitaplarında Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı (2019) esas alınabilir.

Kullanılan dilin öğretilmesi ilkesi gereği, Türkçede az kullanıma sahip olan kipler yabancılar Türkçe öğretimi ders kitaplarında yer almamalıdır. Öte yandan, ana dilde yaygın olarak kullanılan basit ve birleşik kiplerin öğretimine öncelik verilerek bu kipler dinleme metinlerinde olabildiğince kullanılmalıdır.

Öğretilmeyen kiplerin dinleme metinlerinde mümkün olduğunca az yer alması, öğretimi yapılan kiplerin ise A1, A2, B1, B2 ve C1 seviyeleri gözetilerek olabildiğince çok kullanımla temsil edilmesi gerekir.

Bu çalışmada kip öğretimi ve kullanımı İstanbul Yabancılar için Türkçe setinin ders kitapları ve dinleme metinleri örneğinde gerçekleştirilmiştir. Yabancılar Türkçe öğretimi alanında hazırlanmış başka setlerin ders kitapları kip kullanımı açısından araştırmacılar tarafından incelenebilir.

İncelenen Kitaplar

- Bölükbaş, F. ve Yılmaz, M. Y. (Ed.). (2017). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe A1 Düzeyi Ders Kitabı*. (Gözden geçirilmiş 20. Bs.). İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.
- Bölükbaş, F., Aslan, F. ve Yılmaz, M. Y. (Ed.). (2015). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe A2 Düzeyi Ders Kitabı*. (8. Tıpkı Bs.). İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.
- Bölükbaş, F. ve Yılmaz, M. Y. (Ed.). (2017). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe B1 Düzeyi Ders Kitabı*. (Gözden geçirilmiş 11. Bs.). İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.
- Bölükbaş, F. ve Yılmaz, M. Y. (Ed.). (2017). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe B2 Düzeyi Ders Kitabı*. (8. Tıpkı Bs.). İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

Bölükbaş, F. ve Yılmaz, M. Y. (Ed.). (2017). *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe C1/+ Düzeyi Ders Kitabı*. (Gözden geçirilmiş 7. Bs.). İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

Kaynakça

- Ankara TÖMER. (2009). *Yeni Hitit 1 Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı (A1-A2)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ankara TÖMER. (2010a). *Yeni Hitit 2 Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı (B1)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ankara TÖMER. (2010b). *Yeni Hitit 3 Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı (B2-C1)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Atay, A. ve Ökten, C. (2022). Yabancı Dil Olarak Türkçe Dil Bilgisi Ders Planı Önerisi. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 10(1), 24-43.
- Banguoğlu, T., (2004). *Türkçenin Grameri (7. bs.)*. Ankara: TDK Yayınları
- Barın, E. (2004). Yabancılar Türkçe Öğretiminde İlkeler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 1, 19-30.
- Barın, E., (1994). Yabancılar Türkçenin Öğretimi Metodu. *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*, 17, 53-54.
- Biçer, N. (2017). Yabancılar Türkçe Öğretimi Alanında Yayımlanan Makaleler Üzerine Bir Analiz Çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 236-247.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Büyükkız, K. (2014). Yabancılar Türkçe Öğretimi Alanında Hazırlanan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(25), 203-213.
- Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi* (2013). Avrupa Konseyi/Modern Diller Bölümü. Frankfurt Main, Almanya: TELC.
- Doyumgaç, İ. (2017). Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitaplarında Dil Bilgisi Öğretimi. Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi.
- Ercan, A. N. (2014). Yabancılar Türkçe Öğretimi Üzerine Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Çeşitli Değişkenler Açısından Analizi. 7. *Uluslararası Türkçenin Eğitimi Öğretimi Kurultayı* (Muğla, 19-21 Haziran, s. 124).
- Ergin, M. (2001). *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Erol, H. (2015). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde İstisnalar: Geniş Zaman Örneği. *SDU International Journal of Educational Studies*, 2(1), 20-26.
- Erol, H. F. (2008). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Bildirme ve Tasarlama Kiplerinin Öğretimi ve Sıralaması. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Eşki, Y. S. (2021). Türkçe Öğretimi ile İlgili Web Siteleri ve Uygulamaların İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Hatay: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Gümüş, İ. (2016). Türkçede Emir-İstek Kipi ve Yabancılar Türkçe Öğretimi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(39), 253-262.

- Kara, M. ve Korkmaz, C. B. (2019). Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Birleşik Zamanlı Fiillerin Öğretimi. *Electronic Turkish Studies*, 14(3), 1541-1574.
- Kemiksiz, Ö. (2021). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Ders Kitapları Üzerine Yapılan Araştırmaların Eğilimleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (Özel Sayı), 34-56.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*. (3. bs.). Ankara: TDK Yayınları.
- Maden, S. (2021). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Ders Kitapları ile İlgili Lisansüstü Tezlerin Analizi. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 90-102.
- Maden, S. ve Önal, A. (2021). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi ile İlgili Lisansüstü Tezlerin Araştırma Eğilimleri. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7(1), 42-56.
- Miles, B. ve Huberman, A. M. (2015). *Genişletilmiş Bir Kaynak Kitap: Nitel Veri Analizi* (Çev. Ed: S. Akbaba Altun-A. Ersoy). Ankara: Pegem Akademi.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2009). *Qualitative Data Analysis 8th ed.* London: Sage Publication.
- Onan, B. (2017). Dil Öğretiminde Disiplinler Arası Yaklaşımlar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(39), 145-159.
- Ökten, C. E. ve Sauner-Leroy, M. H. (2016). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimindeki Kip ve Zaman Anlayışı Değerlendirmeleri ve Önerileri. A. Okur, B. İnce ve İ. Güleç (Ed.). *Yabancılar Türkçe Öğretimi Üzerine Araştırmalar* içinde (ss. 161-167). Sakarya: Sakarya Üniversitesi TÖMER.
- Özçakmak, H. (2017). Türkçe Eğitimi Lisansüstü Araştırmalarında Yeni Yönelimler (2011-2015). *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6(3), 1607-1618.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2016). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şeylan, A. (2013). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi: Şimdiki Zamanı Öğretme Tekniği. *Beypazarı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 29-47.
- Tayşi, E. K. ve Atalay, T. D. (2017). 8. Bölüm. H. Develi (Ed.). *Uygulamalı Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi El Kitabı* içinde. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Tosun, C. (2005). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretilmesi. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 1(1), 22-28.
- Tunçel, H. (2014). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretilmesinde Yöntem Seçimine İlişkin Bir Durum Çalışması: Farklı Yöntemler Üzerinden Geçmiş Zaman Öğretimi. *Electronic Turkish Studies*, 9(6), 1023-1042.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türkben, T. (2018). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4), 2464-2479.
- Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı*. (2019). İstanbul: Maarif Vakfı.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (10. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.